



A kereszténység elterjedése Örményországban.

— Lukácsi Kristóf hátrahagyott kéziraatából. —

II.

Ezen időben — mint fentebb is mondtam — Rómában Diocletian császár uralkodott, ki iszonyú üldözést támasztott a keresztények ellen, melynek nem, rend és kor különbség nélkül estek a keresztények áldozatul. Ekkor történt, hogy némely apácák, buzgó férfiak és papok Diocletian üldözése elől a római birodalommal határos Örményországba menekültek. — Az apostoli lelkületű papok és férfiak, meg néhányan az apácák közül, mielőtt Örményországba értek volna, Ázsiában és főleg a kaukasiai tartományokban elosztottak, hogy az evangéliumot hirdessék. Ezek közt volt sz. Nune, ki Georgiába menvén ennek királyát és népét a keresztény hitre térítette. Közülök pedig 37-en Örményországba mentek, s hosszas vándorlás után eljutottak annak fővárosába: Válársápádba. De, hogy fel ne fedtessenek, nem mentek be a városba, hanem a városon kívül a szőlőhegyekben levő sajtó-épületekben tartozkodtak és csak a szükséges élelmiszerek beszerzése végett ment be közülök egy-kettő néha a városba. Azonban nem maradhattak sokáig titokban; megjelenésök a szőlőhegyekben, szokatlan öltözetük, ismeretlen nyelvök csakhamar elárulták őket. A nép seregestül tudott a szőlőhegyekbe látni az általok soha sem — ezelőtt — nem látott keresztény apácákat.

Tudomására jutott a dolog a királynak is, ki azt is megtudta, hogy ezek közt van egy Ripszime nevezetű rendkí-

vüli szép szűz is. Ripszimét tehát magához hivatta; a szűz megjelent a főnöknő: Cajanna kíséretében; a király Ripszime szűznek rendkívüli szépsége, méltóságteljes külső alakja, s kivált szemérmes és illedelmes magaviselete által elbájoltatva azonnal felajánlotta Ripszimének trónját és kezét; de a szűz az ajánlatot határozottan visszautasította; feltételében még inkább megerősítte a mellette álló fejedelem-asszony. A király, ki Rómában nevelkedett, birta a latin nyelvet, és tehát értette Cajannának Ripsziméhez intézett szüzeségi esküjére emlékeztető szavait; ezért Cajannát a szobából kiutasította és ostrom-kísérleteit folytatta; azonban a szűz állhatatosságán sehogy sem tudott győzedelmeskedni. Másfelől pedig az ilyenmő visszautasítás váratlan és rá nézve szokatlan levén, elragadtatva a szégyen, szenvedély, harag indulataitól, melyek egyaránt dulták keblét, megparancsolta, hogy Ripszimének — ki azalatt kinyitván az ajtót, a rá várakozó Cajannával társaihoz futott a szőlő-hegyekbe — fejét vegyék; Cajannának elébb nyelvét vágják, azután többi társaival együtt öljék meg. A parancs teljesített. A kivégezettek számra nézve harminczheten voltak.

A király azonban nem tudta Ripszimét egyhamar elefejtetni. Szeme előtt lebegett képe, vele ábrándozott, egy ideig hinni sem akarta, hogy az a csoda-szépség nincs többé, hogy szenvedélye dühében kiejtett — talán nem is komolyan vett — parancsa teljesített.

Midőn megtudta, hogy Ripszime, parancsa következtében, csakugyan lefejeztetett, s nem él többé, búskomorságba esett; hat napig szobájába zárkozva senkihez sem szólt, senkit sem bocsátott be magához. Udvari főemberei, hogy a királyt felvidítsák s neki szórakozást szerezzenek, nagyszerű vadászatot rendeztek a király vadaskertjében. Azonban mi történt? Alig érnek ki a városból, a királyt a gonoszlélek megszállja, kocsijából leugrik, örültségében ruháját és fogaival saját husát szaggatja, végre kivetkezőn az emberi képből és alakból, legundokabb négy lábú állattá, vaddisznóvá változott; azután elhagyva az emberek társaságát, a nádas s sátés helyeken tartzkodott, az állatokkal társalgott... Hasonlókép megszállották a gonoszlelkek a kíséretében levő udvari embereket és gyö-

törték mindazokat, kik Gergelynek kinzatasában és a sz. szüzek kivégeztetésében részt vettek. Nagy volt az ijedség és rémülés a királyi udvarban s az egész országban.

Ezen csapások és büntetések csak előjelei és hirdetői voltak Isten azon véghetetlen irgalmasságának, melylyel elhatározta volt az örmény nemzetet, az ő hű szolgája Gergely által, lelki vakságából kigyógyítani és az örök üdvösség útjára vezetni.

Volt a királynak egy Chosrovituchd nevű hajadon nővére, ki jóllehet pogány, de szelid és erkölcsös nő volt. Ennek álmában megjelent az angyal és értésére adta, hogy a király és udvari emberei csak akkor és úgy fognak az őket sujtó csapásoktól szabadulni, ha Gergelyt a mély veremből kihozzák és szavára hallgatnak.

A királyleány elbeszélte éjjeli látását a főembereknek, de senki sem akart hitelt adni szavának. Gergely — mondanak — 14 évvel ezelőtt vettetett a verembe és minden bizonynyal azon pillanatban, melyben a mélység fenekét érte, a mérges állatoktól felemésztetett; csontjai sem lesznek meg többé, nem hogy ő legyen meg. A királyleány elhallgatott, de a látás a következő éjjeleken megújult, s végre őt is büntetéssel fenyegette, ha látását álszen:éremből elbeszélni s Szt-Gergely kihozatalát sürgetni elmulasztaná.

Most már a főemberek is hallván a királyleány csoda-álmainak ismételt előadását, Oda nevű fejedelmi férfit azonnal Artaxatába küldték, hogy Gergelyt, ha csakugyan élne, a veremből vegye ki és hozza el. A küldöthöz Artaxatában számosan csatlakoztak, és elmenvén a veremhez, abba hosszú kötelet bocsátottak; maga pedig fennszóval ekkép szólott a szenthez: »Gergely, ha élsz, jer fel; mert az Isten, kit te imádsz, minekünk megparancsolta, hogy téged vegyünk ki a veremből.« Ezen szókra Gergely felállt és jeléül annak, hogy él, megrázá a kötelet; aztán derekához kötö az. Kiemelték és kimondhatlan nagy örömmel útnak indultak vele a főváros felé.

Midőn Válásbád városához közeledtek, a király, a főemberek és számtalan sokaságú nép a szent férfiú elébe mentek, leborultak előtte és bocsánatot kértek a rajta el-

követett kegyetlen kínzásokért. Gergely pedig nyájasan felelt nekik mondván: »Én hozzátok hasonló ember vagyok és nem Isten. Isten megbocsáthatja bűneiteket és meggyógyít titeket, ha elismeritek, hogy Ő a teremtő, a ki az eget, földet, napot, holdat és csillagokat, a tengert és a hegyeket teremtette. Azután kérdé tőlük a szent: »Hová tettétek az Isten vértanúinak tetemeit?« Erre megmutaták a helyet, a hol a vértanúk tetemei heverték, a nélkül, hogy az állatoktól illettettek vagy rothadásnak indultak volna. Gergely a szentek tetemeit legnagyobb tisztetettel összegyűjté és a sajtóépületbe, a melyben laktak volt, helyezteté; ő maga is azon épületet választá lakhelyül.

A sokaság körülfogta a sajtóépületet, leborultak a szentek tetemei előtt és törődött szívvvel zokogás és sírás közt így kiáltottak: »Remélhetünk-e mi bocsánatot Istentől, kik ily nagyot vétkeztünk, kik ezen ártatlan szüzeket különféle kínok közt kivégeztük. Te pedig a nagy Isten szolgálja, meg fogsz-e valaha nekünk bocsátani, kit oly irgalmatlanul megkínoztunk? és fogod-e kérni Istenedet, hogy bocsásson meg nekünk?« Ezeket sirva-zokogva többször ismételték. Szent-Gergely könybe lábadt szemekkel kezdé vizsgáztatni a törődött népet, mondván: »Jól tudom azt, hogy tudatlanságból vétkeztetek; azért bánjátok meg bűneiteket, térjete az Istenhez, a ki kegyelmes és irgalmas, s nem akarja a bűnös halálát, hanem hogy megtérjen és megigazuljon. Isten az ő véghetetlen irgalmasságában meglátogatta Örményországot és az örmény nemzetet. Isten küldötte Ripszime és Cajanna szüzeket és társait Örményországba, hogy áldást és üdvöt hozzanak az örmény nemzetnek. Az ártatlan vér, melyet ezen sz. szüzek Krisztus nevéért az örmény földön öntöttek, égbe kiált Istenhez, de nem boszúért, hanem irgalomért, azoknak megtéréseért, kik őket meggyilkolták: azon ország és nép üdvéért, melyből az égbe szálltak és a vértanúk dicső koszorúját elnyerték.«

»Ime meg se hült még jó-formán vérök a földön és Isten rátekintett Örményországra; rendkívüli csapásokkal látogatta meg a királyt, a királyi házat és az ország nagyjait, és mindazokat, akik a szüzek kivégeztetésében részt

vettek, hogy kiábrándulván a lelki álomból, melyben eddig éltek, nyiljanak meg szemek és lássák által a bálványimádás hiábavalóságát és térjenek az egy, igaz Istenhez.»

»Ugyanazon mindenható Isten, aki ezen szüzeket nyugatról keletre vezérelte, tartott meg engem is életben azon sok kínzás közt, melyeknek egyike is elégséges lett volna — Isten ereje nélkül — egy gyarló embernek életét kioltani. Ő tartott meg életben ama mély veremben is; másokat, kik ide vettettek, azon perczen a számtalan mérges kígyó felemésztette. És miért tartotta meg életemet? Nem egyébért, hanem hogy munkáljam üdvösségetek, hogy hirdessem ti nektek az ő szent nevét; azért habár ellenem vétettetek, én nektek szívből megbocsátok; bocsásson meg nektek az Isten is.« Erre ég felé emelve szemeit, kérte Istent, hogy könyörüljön a királyon és népén, vegye le róluk az ő büntetésének ostorát, világosítsa fel értelmüket, hogy ismerjék meg egyedül őt, az igaz Istent. A szentnek ezen első fohászára visszanyerte a király emberi eszméletét és értelmét, — megszabadultak ő és bűntársai a gonoszlelektől annyiban, hogy míg a szentnek társaságában voltak, nem gyötörtettek; de mihelyt távozni akartak, új rohamokat és gyötrelmeket éreztek; azért állandóan a szent körzetében maradtak és megtörődött szívvél és fogékony elmével hallgatták tanításait. — 65 napig folytonosan oktatta őket Szent-Gergely és gyakorolta böjtölésben és sanyargatásokban. A 65-ik nap alkonyodtán haza bocsátotta Szt-Gergely a népet meghagyván nekik, hogy gondoskodjanak a szent vértanúk tetemeinek illő eltakarításáról és szerezzék be evégre a szükségeseket. Mindenek felett pedig hordassanak össze anyagot három kápolna építésére; egyet építsenek azon a helyen, a hol sz. Ripszime szenvedett; a másodikat, a hol sz. Cajanna és társai, a harmadikat a sajtó-épület helyén, a hol a beteg apácza öletett meg.

Másodnap korán reggel, midőn Szt-Gergely a sajtó ajtaját felnyitotta, már ott állottak a királyné, Chosrovituchd, a király nőtestvére, számos főrendű urihölgygyel és a szent férfiú lábaihoz tevék a sok szép tárgyat, drága ékszer, a melyeket azért hozták, hogy azokkal a szüzek te-

temei illőleg öltöztessenek, felékesíttessenek és eltakarítassanak; a király pedig lábaihoz borulván a szentnek, kéré őt mondván: »Isten szolgája! nyerd meg nekem kezeim és lábaim használatát, hogy részt vehessek én is a szentek kápolnáinak felépítésében.« Szt-Gergely a királynak fejére tette kezét, Istenhez folyamodott és a király azonnal tökéletesen meggyógyult, a jelenlevőknek és az egész országnak kimondhatlan nagy örömére. Most már teljes erővel hozzáláttak a kápolnák építéséhez; a városi népség a legnagyobb készséggel hordta össze a szükséges anyagot és az építésben maga a király, a királyné, főurak és hölgyek, közmunkások dolgát végezve, vettek részt, és rövid idő múlva készen állott a három kápolna, melyekben a sz. szüzek és martYROK tetemeit — kit-kit külön koporsóba helyezve és felékesítve — a legnagyobb tisztelettel eltemeték.

Nagy volt öröme Szt-Gergelynek, mit a király és a népnek őszinte megtérése felett érzett; hogy azonban a keresztény hitet annál inkább biztosítsa és a hívőket a visszaeséstől megóvja, azt javasolta a királynak, hogy szüntesse meg országában a hamis istenek tiszteletét, a bálványok oltárait és szobrait pedig rontassa le. A király és tanácsa egész készséggel beleegyezett a szentnek ebbeli kívánságába, sőt maga a király Szt-Gergelyt a bálványozás nyomainak eltörlésében tekintélyével és példájával segítette. Apostoli utazásaiban mindenütt kísérte, predikálását maga szavaival támogatta; nem szégyenelte ugyanis megvallani és elbeszélni nyíltan előbbeni erkölcstelen életének bűneit és istentelenségeit; elbeszélte, hogy mily irgalmatlanul kínoztatta ő Szt-Gergelyt Krisztus nevéért; miképen ölette meg Ripszime és Cajanna szüzeket; miképen büntette meg őt az Isten és végre miként nyerte vissza Szt-Gergely eszedezésére csodálatosképen előbbi alakját és egészségét.

Az örmények Szt-Gergely predikálására és a számos csoda-gyógyításnak, melyeket követ vala, láttára, hönszeretett királyuk példájára seregestül tértek a keresztény hitre; a bálványokat maga a megtért nép rombolta le. Szt-Gergely minden városban és helységben, a hol megfordult, kijelölte a helyet a templom építésére, keresztet állítván a helyen; ekkép jelölte ki Válársábád városában a székes-

egyház helyéül azt, hol neki az Isten egyszülött fia Jézus Krisztus megjelent, mely a mai napig is őskori eredeti nevét és rendeltetését megtartotta, és Ecsmiádzinnak mondatik.

— A befejező közlemény következő füzetünkben. —



Az örmény nyelv alakulásáról.

Patkanian K.: О «составъ армянскаго языка.» (О szosztavje armjanszkavo jaszuika), Sz. Pétervár, 1864.

II.

Az árja nyelvformák tanulmányozása az újabb időkben mind szélesebb mérveket öltött. S az örmények hosszú történeti multja, földrajzi helyzetök az árja népeknek közepette, a perzsakéival rokon némely mythologiai hagyományaik és vallási szokásaik, s végül a bensőbb megismerkedés magával az örmény nyelvvel arra a feltevésre vezette elvégre a nyelvtudósokat, hogy árja elemnek kell léteznie az örmény nyelvben.

Bizonyossággá lett ez a feltevés, midőn Petermann tanár közrebocsátotta nagyhirű örmény nyelvtanát.¹⁾ E munkában a tudós szerző behatólag vizsgálja az örmény nyelvet ugy hangzási, mint grammaticai szempontból s kimutatja, hogy az indo-európai nyelvek csoportjához tartozik. Ugyanerre a következtetésre jutott Windischmann is »Die Grundlage des armenischen im arischen Sprachstamme« czimű tanulmányában,²⁾ míg Bötticher összehasonlító párhuzamot vont az örmény s különösen a sanszkrit nyelv szavai és gyökei között.³⁾ Delatre figyelemreméltó tanulmányban jelölte ki az örményeknek he-

¹⁾ Gramatica linguae armenicae, Berlin, 1837.

²⁾ Abhandlungen der ersten Klasse der k. bayer. Acad. der Wissenschaften, IV. k. 2-ik szakasz.

³⁾ Arica, Halac, 1851. — Vergleichung der armenischen Consonanten mit denen des Sanscrit (Zeitschrift d. deutschen morgenländ. Gesellschaft. II, 347 - 369.

lyét az indo-európai nyelvek sorában ¹⁾ s Bopp alapvető összehasonlító nyelvtanának második kiadása ²⁾ felölelte az örmény nyelvtant is s kiváló helyet állapított meg részére az indo-európai nyelvformák között.

Nem állapodtak itt meg a tudósok nyomozásai. Csakhamar ki lőn mutatva, hogy az örmény közelebb áll az iráni nyelvcsaládhoz, mint az árja törzsnek többi ágai. Az indokok, melyekért az iráni nyelvek közé sorolták, csaknem ugyanazon hangzási (phonetici) sajátosságok, melyek a zendet a szanszkrittól megkülönböztetik. És pedig:

a) Mindenütt a hol a szanszkritban *s* van, az örményben szintugy, mint a többi iráni nyelvekben, *h*-val találkozunk (p. házár, ezer, a zendben hazanra, a szanszkritban sahasra; hángámang, körülmények, zend hangama na, szanszkrit sangama na).

b) azon szavak csoportja, melyek a szanszkritban *sv*-vel, a latinban *s-el*, a zendben *q*-val kezdődnek, az örményben is ezt a legutóbbi kezdő torokhangot mutatják (ghun, álom, latin somnus, zend ghafna, szanszkrit svapna; ghur, növér, latin soror, zend ghanha, szanszkrit svasar).

c) az örmény *z*-nek, mint a többi iráni nyelvek azonos hangjának, a szanszkritban *h*, az európai nyelvcsoporthoz a *g* és *χ* torokhangok felelnek meg (p. bázuk, kar, zend bazu, szanszkrit bahu, görög ωηχυς: lézu, nyelv, zend hizva, szanszkrit gihvâ, latin lingua.)

d) Az *sz*-nek az iráni csoportban és a szanszkritban szintén azonos hang felel meg, holott a görögben és latinban *z*-t *c*-t találunk a helyén (p. dászén, tiz, zend és szanszkrit daszan, görög δέξαι, latin decem; sziáv, fekete, zend és szanszkrit sziáva, görög σίαύος.)

e) a szanszkrit *szv* helyet az örményben épen ugy, mint a zendben *szp*-vel találkozunk (p. ászp, ló, zend aszpa, a szanszkritban aszva; szpiták, fehér, zend spenta, szanszkrit szveta.)

¹⁾ Revue de l'Orient, 1858, VII, 36-46.

²⁾ Vergleichende Grammatik des Sanscrit, Zend, Armenischen, stb. Második teljesen átdolgozott kiadás, Berlin, 1857-1861.

Ebben az irányban folytatta nyomozásait Gosche,¹⁾ Spiegel²⁾ stöbbs másnyelvtudós, különösen pedig Müller Fr., ki igen érdekes tanulmányában³⁾ szabatosabban s nagyobb világossággal kimutatta, mint bárki más, az örménynek hangzási viszonyát az iráni nyelvekhez. Azt is észlelték továbbá, hogy bizonyos esetekben az örmény nyelv, phonetici szempontból, jóval régiebbnek tünik fel, mint a perzsa, a melyben az utolsó Sassanidák korszaka óta nem történt hangzásbeli átalakulás. Erre mutat például, hogy az örmény és a pehlvi nyelvvel közös *ak* végzet változatlanul fenmaradt az örményben s nem alakult át hehezetté, mint a perzsában. Bopp összehasonlító nyelvtana második kiadásának előszavában rá is mutat arra, hogy az örmény, hangzási és nyelvtani rendszerének némely sajátosságai által régiebb linguisticai állapokra vall annál, a mely az Achemenidák nyelvében és a zendben tárul élénk.⁴⁾

Nagyon sok történt a legutóbbi idökbén az örmény nyelv tanulmányozásának terén, de még mindig jelentékeny azon kérdések száma, a melyeknek teljes világításba helyezése ezutáni feladatát képezi az összehasonlító nyelvtudománynak. Nevezetesen az örmény tájbeszédék (dialectusok) mindeddig nem kötötték le a nyelvtudósok figyelmét, pedig nem egy kérdést csakis ezeknek beható tanulmányozása tesz megoldhatóvá. Az ösrégi idökbén számos ily tájbeszéd létezett, a melyeket kisebb-nagyobb száma a néptörzseknek beszélt. A keresztény idöszámitás második és harmadik századában e tájbeszédék egyike túlsúlyra vergödött a többi felett s rövid idö alatt hivatalos nyelvvé fejlődött. Az Ararát tartománynak ezt az udvari nyelvet ostánik-nak nevezték.

A negyedik század elején, az örményeknek a keresztény hitre térésekor, s az ötödikben, a nemzeti alphabet meg-

1) De ariana linguae gentisque armenicae indole prolegomena. Berlin, 1847.

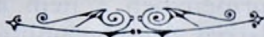
2) Das Verhältniss des Armenischen zum Huzwäresch (Grammatik der Huzwäresch-Sprache című munkájában, Bécs, 1856, 186—192 l.)

3) Beiträge zur Lautlehre der armenischen Sprache, Sitzungsberichte der Acad. d. Wissenschaften, Bécs, 1862 december.

4) Vergleichende Grammatik, XVIII. lap.

alkotásának időszaka alatt az udvari nyelv lett az egyedüli, egységes irodalmi nyelv. Különösen a bibliának átültetése általánossá tévé a használatát. Mihamar több jeles író gazdagította műveivel s a syriai, legfőként pedig a görög irodalom befolyása alatt mindinkább tökélyesbülésnek indult. Az ötödik század végén már elég gazdag s eléggé simulékony volt arra, hogy könnyen visszaadhassa a hajdankor görög íróinak s az egyházatyák iratainak lefordításánál a kifejezések minden árnyalatát.

DR. MOLNÁR ANTAL.



Az örmény keresztények védharcza.

— A helytartók kormánylata. —

I.

Eleterejétől megfosztva, önmagában meghasonolva, hatalmában megtörve Örményország oly korszakhoz jutott (428—485 Kr. u.), melynek önkénnyel teljes eseményei az örmény történelem szomorú lapjain vannak megörökítve.

E kényszer helyzet négyszáz évig tartott, mely időszak alatt majd saját kebeléből, majd idegenekből kapott oly helytartókat, kik alkirályi czímmel felruházva élet és halál felett ítélhettek; hazájuk védelmére hadsereget is tarthattak, de önállóságukat elveszítve, a perzsa uralomtól függtek s hűbér gyanánt a helytartói székhelyen: Tuin városában begyült nehéz adót évenként szintén Persiának adták.

Az Arsacida uralom megdülése után Örményország a sors labdája lett. Először Vemihrsábuh perzsa herceg küldetett helytartónak, ki szelid természetével és tapintatos kormányzói tehetségével a jobb idők kellemes emlékeit derítette fel. De 14 évi hasznos kormánylata után kiragadá a halál az élők közül, hogy helyet készítsen egy dicsváryó, pazar, nemzetgyűlölő férfiú, Vászágnak, kit Sziunikh tartománytól közönségesen Sziuni Vászágnak neveztek.

Ezen hitetlen olygarcha sok veszélyt árasztott Örményországra. Ugyanis II. Izdegerd (Házgérd) perzsa király czélül tüzvén ki, hogy a hatalma alatt álló adófizető népeket Zoroaster tanainak követésére kényszerítendi. Mindenek előtt — a mágusok tanácsára — szigorú rendeletet adott ki, hogy az örmények, albánok és iberek a hunnok ellen kezdendő háborúra válogatott hadserget küldjenek. Így akarta a nemzet hatalmasabbjait távol tartani a hazától, hogy a honmaradtakat annál könnyebben megnyerhesse bálványozást terjesztő szándékának. E mellett a nép főbjeit kegyelmével elárasztván, néhányat ezek közül magas hivatalokra emelt, kincsekkel megvesztegetett; mert bizott abban, hogy ezen eljárása kétségtelen sikert fog eredményezni.

Mint mindenütt, úgy itt is találkozott egy Sziuni Vászág, kit helytartóvá tett, hogy Izdegerd eszköze legyen; de Mámigoni Vártánban, kit az összes hadsereg fővezérévé nevezett ki, ügyfelére nem talált.

Az örmények, nehogy hűtlenségről vádolhassa őket a perzsa király, engedtek a felsőbb parancsnak és elküldték a követelt serget; ezzel, melyet több egyházi és világi főur követett, ment Vászág és Vártán is.

Izdegerd a harcban, mit két évig eredménytelenül folytatott, kifáradván visszatért Persiába; azonban tervéhez konokul ragaszkodott; ezért parancsot adott, hogy a keresztények, kik uralma alatt élnek, hagyják el hitöket és imádják a napot és tüzet. A főurak hazájok és vallásuk védelmére együttesen ellentálltak, néhányan mint: Kárekin, Kénuni Ádom s Rêsduni Mánádsir dicsően elvérzettek; ezeket az örmény egyház vértanúkként tiszteli. Most látván a perzsa király, hogy minden eddigi törekvése meghiusult, Ten Sápor (Tensábuh) helytartót küldé a nemzet nyakára, hogy nehéz adók s más kinzásokkal kényszerítse az örményeket hithagyásra. Sápor, a szerzeteseket elüzé a lelkészeket és főurakat idegen rabságba hurczolá, feltételül tüzvén ki, hogy csak hittagadás útján válthatják megszabadságukat. De a főurak, kik készek voltak vallásuk és hazájokért életöket is feláldozni, cselhez folyamodtak; hi-

töket külsőleg megtagadták, hogy szabadságukat visszaszerezve, a szent ügy élére állhassanak. Meg is engedte a perzsa király, hogy hazájok földjére visszatérhessenek; de velök küldötte a mágusok seregét, hogy ezek a Zoroaster tanait hirdessék. Midőn az örmények a mágusokat megpillanták, Szt Leont és más papok vezérlete alatt Istenbe vetett hittől s bizalomtól lelkesülten megrohanták őket; közülök sokat megöltek, megsebesítettek; azok pedig, kik megmaradtak, futásban kerestek menedéket.

A mágusok elűzése után Vászág, ki szivből tagadta meg hitét, a perzsa hatalomtól félelmében arra kérte a népet, hogy a mágusokat hívja vissza s ideiglenesen fogadja el őket, nehogy Házgerd haragját magukra vonják. Ezen ajánlat, mely többek helyeslésével találkozott, különösen a kishitűeknek tetszett. Visszahívták tehát a mágusokat; minek az a szomorú következménye lett, hogy a pogány vallás terjedni kezdett különösen a perzsa kegyet hajhászó főurak közt.

Nagy Vártán, ki meg volt győződve arról, hogy hazáját csakis a kereszténység tartja fenn, látván a pogány vallás terjedését, mit megakadályozni nem volt képes, nagy szomorúságba esett és Görögországba akart költözni, hogy ne lássa szemeivel Örményország végnapjait; de midőn ezen fájdalmas elhatározását barátaival is közölte a közkedveltségű hazafi, a nép annyira felindult, hogy a mágusokat ismét elűzte, a perzsa katonaságot pedig, melynek Vászág volt vezére, megrohanta; a sereg egy részét lekaszabolták és többeket elfogtak, ezek között volt a hűtlen Vászág is, ki csak akkor bocsáttatott szabadon, midőn hithűségét esküvel fogadá.

ÁVEDIK LUKÁCS.

— A befejező közlemény következő füzetünkben. —



Az emberi nem bölcsője.

I.

A legrégebb idő óta már sok tudós fáradozott a földi paradicsom helyének megállapításán; azonban véleményeik sokféleségéből azt lehet következtetni, hogy biz-

tos megállapodásra nem jutottak. És ezen nem is lehet csodálkozni.

Igen hosszú — tizenhetedfél százados — időköz esik a világ teremtésétől a vizözönig; ezalatt pedig nagyon sok betű mosodott el azon élő könyv lapjairól, melynek neve: szóbeli hagyomány. Aztán annyi század és a vizözön is megváltoztatták a föld felületét. Hozzáadjuk, hogy a bálványozás elterjedésével az egy Isten intézményeinek ismerete elhomályosodott. Végre figyelembe veendő még az is, hogy Mózes a vizözön előtti századok világ-eseményeit csak röviden említi fel, mi arról tesz tanúságot, hogy ő a szóbeli hagyomány tárából igen keveset ölelt fel és művét isteni ihlet s természetfeletti sugálás után alkotta meg.

A szentírás határozottan nem jelöli meg a paradicsom helyét; Mózes a teremtés könyvének első lapjain annak fekvését csak körülírja; de e körülírás ismertető jeleket foglal magában, melyek útmutatóúl szolgálnak.

Tekintettel ezen ismertető jelekre, jelentékeny és nyomatékos okok utalnak arra, hogy ős-szülőink első lakhelyét, a földi paradicsomot Örményországban kell keresni.

Mielőtt tovább mennék, elmondom, hogy a régiek közül kik voltak azok, kik a paradicsomot Örményországon kívül fekvő tartományokban keresték.

A zsidó író Flavius József és Jansenius a Tigris és Eufrát folyóktól kezdve egész az indiai Gangesig s az egyiptomi Nilusig terjesztették ki helyét; mert a Gangest Fisonnak és a Nilust Gehonnak tartották. De ilyen nagy területet az első ember nem mivelhetett. »Isten az embert a paradicsomba helyezé, hogy művelje és őrizze azt.« Gen. II. 1, 15.

Mások Ciliciának Ádána városa, majd Arábia Medine helysége közelében keresték azt, mivel az »éden« szó és e városok neve között némi hasonlatosság létezik. De az ilyen állítások hitelt nem érdemelnek. Voltak olyanok is, kik azt mondták, hogy a paradicsom a Libánon hegy tövében, majd ismét a Jordán folyó partján volt.

Legújabban Dawson, az ismeretes angol tudós, követve Petavius, Bochart s Morinus régi földleirók s a jeles régész

Hesychius nyomdokait, a paradicsom helyét Babylonia alantás síkján, a jelenlegi Sat-el-Arab és perzsa-öböl közt keresi. Csakhogy más nézetben van Dawson és másból indultak ki úttörői. Ezek azt állították: minthogy Tigris s Eufrát Korna nevű helységnél egyesül s néhány mérföldre lejjebb már ismét két ágra szakadva folynak tovább, e két utóbbi ág képezi a Mózes által említett Gihon és Fizon folyókat. Dawson pedig úgy vélekedik, hogy Gihon nem lehet más, mint a mostani Kercha és Fizon nem más, mint a jelenlegi Keran folyócska, melyek mielőtt a perzsa-öbölbe ömlenének, Tigris és Eufrat folyókkal már összeölelkeztek. Hogy ezen állítások tévesek, magából a szentírásból látszik. Ugyanis Mózes négy folyója nem a paradicsom kertjébe, hanem innen kifelé ugyanannyi irányba foly. »És folyóvíz megyen vala ki a gyönyörűség helyéről.« Genesis II. r. 10.

De legyen elég ennyi. A lap tere, hová soraimat szántam, úgy sem elég, a földi paradicsom helyének megállapítására vonatkozó, különféle és többnyire téves feltevéseken alapuló vélemények befogadására. Jobb, ha célom felé tartok.

A teremtés könyvének II. részében, Mózes következőket mondja:

Plántálta vala az Úr Isten a gyönyörűség paradicsomát kezdettől, melybe helyezé az embert, a kit alkotott vala. 8. v.

És folyóvíz megyen vala ki a gyönyörűség helyéről a paradicsom megöntözésére, mely onnan négy főágra oszol. 10 v.

Az egyiknek neve Fizon; ez az, mely körül folyja Hevilátnak minden földjét, a hol arany terem. 11 v.

És a második folyóvíz neve Gehon; ez az, mely megkerüli Szerecsenországnak *) egész földét. 13 v.

A harmadik folyóvíznek neve Tigris, ez foly az assirusok felé; a negyedik folyóvíz pedig az Eufrat. 14. v.

... És helyezé az embert a gyönyörűség paradicsomába, hogy mivelje és őrizze azt. 15 v.

Ezen mózesi feljegyzés szerint ezek a paradicsom ismertető jelei:

*) A héber szerint Kús-földe.

a) Négy folyó: Tigris, Eufrat, Fizon és Gihon, melyeknek forrása a paradicsom kertjében volt s innen 4 ágra szakadva folynak ki.

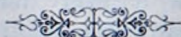
b) Az országok, melyeknek irányában a paradicsomi vizek folynak.

c) A paradicsom, terjedelmére nézve, kert nagyságú volt.

Tekintettel ezen ismertető jelekre, a szentírás magyarázói közül Reland, Calmet, Harduin, Pasini, Nikola, Martini, Berti s még néhányan nem haboztak a paradicsom helyét Örményország északi részében, Tigris és Eufrát forrásainak közelében megállapítani. Mivel a paradicsom helyének fő ismertető jele a mondott négy folyó, vizsgáljuk ezeket közelebbről. Valamint az idegen, ugy a nemzeti írók is azt mondják, hogy az Eufrat és Tigris Örményországban veszi eredetét. Tigris Örményország »Cshorront Hájk« tartomány Hásdeánkh kerületben, míg az Eufrát a Kars hegységből ered. Nem is vonta ezt kétségbe még senki. Tigris ma is azon irányban halad, mint hajdan: az assyrusok felé, mely jelenleg Persiának dél-nyugati részét teszi. A másik két folyót ezek közelében kell keresnünk.

FÁRAÓ SIMON.

— A befűző közlemény jövő fűzetünkben. —



I. Ártávázd.

Kr. e. 36.



legválságosabb időszak küszöbén veszi át Ártávázd a kormányt, ki azon várakozást, melyet — mint atyjának kormánytársa — maga felől keltett, lanyhaságával meghiusítva a szűk jelennek él. Minthogy a királyi család tagjai — a törvény értelmében — a király közvetlen körében nem lakhattak, fivéreit és nővéreit a termékeny és dús ághiovidi és árperáni, egymástól hegláncz által elválasztott területekre küldvén, nekik adta az ott levő kir. jövedelmeket. Ezt elintéztvén a haza atyja, a közügyekről egészen leveszi szemeit. Az ország bánatosan zugolódik; ezalatt a baj annyira fokozódott, hogy a mesopotámiai részekből az ellenség már többet elfoglalt.

Erre felébredt Ártávázd szellemi aléltságából. Sietséggel átropáteni, iber, álbán és kaukási zsoldosokból nagy serget gyűjtött s a fenhatósága alá tartozott mezopotamiai részeket visszafoglalta. De mindez a Parthiában dühöngő véres viszályok miatt csak pillanatnyi javulást hozhatott; ugyan-is Phraates megölvén atyját Orodest s 29 testvérét, egész szigorúsággal gyakorolta a zsarnok uralomnak hatalmát. Ily tényekkel szemben Ártávázd gondolkozóba esett; mert ama fejetlenség őt a nyerendő segély reményétől is megfosztja, Antoniusnak pedig fegyverét aczélozza, ki 13 legióval, 10000 gallus vagy spanyol lovaggal s több mint 30000 könnyű gyalogsággal sietett a parthusok ellen, mielőtt a tél beállana. Ártávázd, a ránehezedett állapotok miatt, Antoniusnal, mint fegyvertárs, szerződésre lép. De az alattomos Octavián rábeszélésére — ki nem akarta, hogy ellenfele: Antonius Cleopatra tervét valósítva Alexandriát tegye az alakítandó új birodalom székhelyévé — Ártávázd magára hagyta Antoniuszt.

Antonius a kijelölt armeniai úton az ellenség tartományába hatol; Media fővárosát Praaspát ismételt ostrom alá veszi, de kudarcot vall; e mellett az élelmi szerek hiánya összetöré a fegyvert hadsorai kezében. Az éhínség rendkívüliségét tanúsítja azon körülmény, hogy egy kis adag árpáért ötven drachmát kellett fizetni, a kenyeret ezüsttel mérték. Amúgy a lóhátról beszélő Antonius egész készséggel fogadta Phraatesnek ajánlatát a bántatlan visszavonulásra; de daczára az egyezésnek huszonhét nap alatt tizrendbeli támadást intézett ellene, s a kényszerűségből hátrahagyott, de — reménye szerint majd — utánhozandó ostrom-gépeit lángok martalékjává tette. Az ellenség éjjel-nappal sarkában volt; hadnépének egy része éhen halt, mások kimerülve gyökerekkel és füvekkel csilapíták éhségöket. Réműletesek e visszavonulásnak jelenetei! Az ellenség hadműveletei nyomról nyomra ugyanazok, mint voltak Crassus idejében. Még azok sem kerülték ki a halált, kik a kétségbeesett rómaiak közül a parthusokhoz mentek át. Most már beköszöntött a vízhiánynak rémképe is, a sós és élvezhetlen víz még növelte szomjuságokat; egész napi útát tettek a nélkül, hogy vízre akadtak volna.

Csak tovább haladnak. Végre leirhatlan Antonius öröme, midőn arról értesül, hogy Armenia felföldi határfolyamához Áráshoz közelednek. Lélekben és testben megtört népének szemében könnyek ragyognak. De a menekülés szálai ismét összebonyolódnak. A folyam fölöttébb mélynek mutatkozott s az ellenség mindinkább közeledett. Eme nehéz órában Antonius a lovasságot az ellenség visszatar-tására hagyja, a tábor pedig öntudatosan-e vagy ösztönsze-rüleg a folyamba rohan s örömrivalgással a tulsó partra: Armenia földjére lépett. Az önző czélok végett indított hadjárat huszonnégyezer ember veszteségébe került. A csa-pások mérvét híven tünteti föl a szabadulás fölötti öröm; a partra jutva könyzáporban tört ki a szép sereg marad-ványa. . . .

Antonius Armeniában egy ideig veszteg maradt, hol hadának roskadt helyzete javulásnak indult. Az élelmi sze-rek tömege kielégítő fagyókerekhez szokott üres gyomru-kat. De alig mondnak áldást a termékeny földre, már is szitokra nyílnak a római ajkak. Ártávázdnak magatartásá-ból azt következtetik, hogy ő a parthusok- és medokkal benső viszonyban állott. Bűnül rották fel neki a hadjárat sötét lefolyását, holott ő, mint a párthus hadászat titkaiba avatott, nagy tényező leendett arra, hogy a római ügy az élet-halál harcából diadallal kerüljön ki. Antoniusnak tudomása volt — a dobra nem üthető — rászedésről; de mivel bajainak kiheverése nélkülözhetetlenné tette a szí-vélyes vendégszeretetet: tanácsosbnak tartotta egyideig az ügyet elnapolni.

»Ülés után okosabb a bíró.« Nem így Antonius; ő nem volt képes az eseményekből tanuságot vonni. A lázas indulatok, melyekkel Egyptom királynője iránt viseltett, útra indították csapatait. Hózivatar közepett halad hadával és sebesültjeivel; e balfogás által tönkresilányított embe-reiből újra nyolczezeren vesztek el a hóval borított arme-niai hegyek közt. Ez fölrázta a szűnyadni látszó Antoni-ust és segély végett Ártávázdhoz fordult, ki őt — a to-vább utazhatásra — eleséggel, gyógyszerrel és egyéb szük-ségesekkel bőven ellátta. Atok fogta meg Antoniust, hogy bármihez fog, nem sikerül kezei alatt semmi.

A kiállhatlan hidegben a halál nem szünt meg szigorú szemlét tartani népe fölött; a beszélő számok arra a belátásra vezetik, hogy a telet Armeniában töltte, mialatt szemét szüntelen Egyptom felé fordítva lesve leste az enyhébb időszakot; végre elérte azt, a mi után vágyakozott.

Antonius Alexandriába érkezvén — Ártávázd került napi rendre; kedve lett volna gyanús szövetségesét hálójába keríteni; erre pedig az idő nagyon alkalmasnak látszott, minthogy az keleti Mesopotámiába: Nisibisbe tette át lakását; miért-is ígéretekkel igyekezett azt Egyptomba édesgetni. Nem jutott ugyan célhoz, de a jól kiszámított terv — a legelső kiindulásnál — hajótörést nem szenvedhetett. Most leányát kérte fia: Sándor számára nőül és mesésgazdag nászajándékot emlegetett, de a király e kísérletet is visszautasította. Erre maga Antonius jött Kis-Armeniába.

Ártávázd Armenia belsejébe s utóbb Artaxatába vonult. Antonius is beljebb hatolt az országba és azon ürügy alatt, hogy fontos kérdéseket akar vele tárgyalni — a legjobb indulatot tüntető levelek által — magához kérte a királyt. Ennek következése az volt, hogy Ártávázd végre is engedett. Komoly történelmi pillanat az, mely ime bekövetkezett. A király letartóztatott.¹⁾ E tény után egyelőre csend uralkodott, mint vihar előtt szokott. A szócsavarásból élő Antonius kardcsapás nélkül akarta kezeit a királyi vagyona kiterjeszteni. E végett, a lakosságnak ámitására, a király személye iránt legjobb szándékot negélyezvén, azon várak körül hordoztatá ezt, hol a kir. kincsek őrizettek. A külső udvariasság daczára az alakoskodás felnyitotta a várparancsnokok szemeit. Antonius bosszújában — hogy békés kiáltványait nem vették oly szigorúan azok, kik vesztegethetlen jellemzilárdsággal urok ügyéhez hivek maradtak, felhagyva a mit se jövedelmező szemlejáratokkal — a királyt aranylánczra vereti. »A jó végzet minden jónak telje.« Még csak a királyi vagyonnak elkobozása volt hátra. Ártávázd elvégre is kénytelen volt megjelölni az erődöt, melyben kincseinek tetemes része elrejtve volt. A pénzkirály az erődöt ostrommal bevette, és így az arany- és

¹⁾ Strabo, L. II, pag. 524. Tacit. Ann. L. 2. C. 1.

ezüstnek megbecsülhetlen mennyisége, mit Cleopatrának szánt ajándékul, kezébe került. Nem kis megdöbbenést okozott az is, hogy a királynak fiai is letartóztattak.

A közzavarban az önérzet melege rezgő át, ez aljas csiny miatt a honfi kebleket, minden szem a király nagybátyja: Ársám, a nagyemlékű Tigrán fivére felé fordul s a parthus Phraatestől is segítettve harczra kelnek. A hatvan éves Ársám, kinek hadereje kisebb volt, mint mennyi harczossal a rómaiak rendelkeztek, csaknem hajlandó volt az egyezkedésre, de a nemzet, mely Antonius iránt a legmélyebb gyűlölségtől volt eltelve — háborút akart. A mérkőzés kedvezőtlen szolgálatot tett az országnak. Az önvédelemért küzdők — a leghevesebb viadalban — bizalommal néztek a kedvező fordulat elé, mert a halálnak nagy aratása vala a rómaiak sorában; de a döntő pillanatban határozott vereséget szenvednek, s ezzel a különben is csekély erő teljesen megbénult.

A végetlen zavarban az események rohammal következnek egymásra, a vész harsonája megriad. Ársám visszaveretik s Parthiába menekül.

E vereség gyász csatavesztés volt.

Antonius, hogy az ország visszatörölgésre ne gondolhasson, bontásokhoz fogott; alaktalan földarabolás által széttepte azt, a mi összetartozott. A keserű pohár, melyet Ártávárd Antoniusnak töltött, üledékes volt; ezt, melyből most az országnak is jutott, majd ha eljön az idő, magának a töltőnek is ki kellend üríteni. A módozatok iránt így intézkedett Antonius: Az ország nagyobb részét, az úgynevezett Alsó-Armeniát, Mesopotámiában Nisibis és Edessa városoktól kezdve egész Árász folyóig, tehát kilencz tartomány területét, ide érve Kis-Armenia egy részét is, Sándor fiának adta. A zsákmányból részt kapott — jutalmul ellenséges fondorkodásaiért — a Rómával szövötközött két szomszéd: a medok királya, a keleti részt vagy-is Felső-Armeniát Árásztól egész a Kur folyóig, ellenben Kis-Armenia egy részét Polemon, Pontus királya nyerte. Ezek elöl, kik a nemzet nyakára küldettek, az országból hosszú időre elrepült — a jólét.

Antonius az ország féken tartására erős gyalogsági és lovassági hadat hagyván hátra, győzelem-pompával siet Alexandriába; itt diadalmenetet tart, ami eddigelé a Capitolium kiváltsága volt. Ártávázd, Rómának szövetségese, kocsijához lánczoltatott; azután fényes lakomát adott. Sándor fia, mint Armenia királya, nemzeti öltözetben nem csekély mérvben emelte az ünnepélyességet.¹⁾

Mily más emlékek élednek fel a történelem lapjairól! II. Tigránnak uralkodása ez, mely alatt az álarczot képén viselő leselkedő kém Ptolomaea Cleopatra, a Tigrán elleni forradalmi láng szításáért a szeleuciai erődben életével lakolt.²⁾ Cleopatra elesett rokona emlékezetének igazságot akar szolgáltatni, hogy Ptolomaea megkapja boszú-áldozatát az Arsacidában. A Tigrán adta seb visszacsap annak fiára, Ártávázd pallos alatt vérzik el.

Az ő bünei menthetetlenek; ő hozta a hon bérceire és rónáira az égő üszköt.

A bajoknak gyökere az ő lanyhaságában keresendő. Hány dicsőségteljes lapot tépett ki ezáltal a hon évkönyveiből, melyeket ő maga képes leendett beírni? Ő, ki nemcsak több nyelvet tudott, hanem szomorú színműveket s görög nyelven történeti jegyzeteket is irt. Különben ebbeli érdemeit a tudományos fők is elismerik.

Jól esik a fülnek a kellemetlen után a szellemi képességről szóló bizonyítványnak kellemes hangjait hallani.

Nemde egy lámpának pislogó fénye ez életének sötét éjjeléből, egy kihalni nem tudó bágyadt szikra, melyet a fiú örökölt atyjának szelleméből. A Tigrán vér egészen mégsem fajulhatott el s hajlamát a tudományos foglalkozásra utolsó perczeig megtartotta; hontalanságában fájdalmát ez enyhítette.

Miután Antonius részéről oly kegyetlen visszaélés történt Ártávázd jóhiszeműségével: a mondva csinált alkalmat nem

¹⁾ Antonius emlékérmét veretett, melynek egyik lapján az ő arczképe látható és Armenia koronája e szavakkal: Antonius, Armenia devicta. Az ellenoldalon pedig Cleopatra képe. Csákédsián, Örm. tört., 63 l.

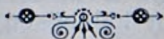
²⁾ Chorenei szerint a Tigrán által ostrom alá vett Ptol. Cleopatra az egyiptomi királynőnek nagyanyja volt. II. k. 13 fej.

volt szabad elszalasztani. A három darabra szaggatott ország a rómaiaknak keservesen megfizetett kegyelmére volt kárhozható, kik minden eszközt foganatba vettek, hogy kezökből, a nemzet nyakára küldött királyok közreműködésével, az ország sorsának intézhető ki ne ragadtassék... Felső-Armenia, mely a római szövetséges méd királynak jutott osztályrészül, folytonos háborúk színhelye lett. A külirók, kik Alsó-Armeniáról meg sem emlékeznek, ezen országrész eseményeit bő adatokkal örökítették meg; honi történéseink ellenben épen amarról hallgatnak mélyen.

Alsó-Armenia, mely Sándornak, Antonius fiának adott, ennek elüzetése után évenkénti adó ajánlással elismerte ugyan a rómaiak kelletlen védnökségét, de ügyeit örökösödési rend szerint következő arsacida-házi uralkodók vezették, kik is a külirók által föl nem hozott mesopotámiai részeken Nisibisben vagy Edessában székeltek.

E két országrészről külön-külön értekező kül- és belirók kölcsönösen oly hiányt töltenek be, melyet különben a történelem kedvelő sajnosan érezne. — Ez az elnevezés Alsó- és Felső-Armenia az egyetemes országról szóló külirók előtt ismeretlen, tehát Kr. e. 33-tól K. u. 67-ig vagy is Ársám királytól Eruántig, ki alatt a felbomlott nemzeti kormányoknak történelmi kapcsa is összeforr — az adatok az egész országra kiterjednek. Alsó- és Felső Armenia eseményeit és királyait külön-külön, de egymásra világosságot és fényt derítő párhuzamban kell tárgyalnunk.

MARKOVICH JAKAB.



Tanügy Török-Örményországban.

Ez cím alatt Wunsch József tanár »Österreichische Monatschrift für den Orient« című folyóiratban a többek közt ezeket mondja:

Belső Ázsia szárazulatán lakó örmény nép a legrégebb idő óta különböző nemzetek megtámadásának volt kitéve...

Az örmények nyelvöket és nemzetiségöket mindenhá megtartották. Műveltség és szellemi előhaladásra nézve az

örmények mindig magasabb fokon állottak az őket környező népeknél. Egyházuk, nyelvök és nemzetiségük egyesülve volt; vallás és nemzetiség náluk szoros kapcsolatban van; azért ezek minden baj és viszontagság között egymást erősítik és védik.

Az örmény sajátos ösztönnel bír az előhaladás iránt és szent buzgalommal igyekszik a tudomány kincseit — melyek az európaiakat nagygyá és hatalmassá tették — el-sajátítani . . .

Mivel a mondott tanár érdekes adatait »Az örmény népiskolák« cím alatt a »Néptanítók Lapja« is átvette, azért az alább következő sorokat ezen lap után közöljük:

Az európai műveltségnek napjainkban már Ázsia nagy részében is sikerült szilárd talajt találni. Japán, India s Jáva a műveltségnek oly fokára jutottak el, honnan visszaesés rendes körülmények között nem képzelhető. De megmozdultak más országok is biztató jeleket adva a közel szebb jövőről. A magasabb fokú művelődés ezen áramlata legcsodálatosabban mutatkozik Török-Örményországban, hol az elnyomott s számban, vagyionban egyaránt megtört nép valóban csodálatraméltó erővel s buzgalommal igyekszik századok vétlen mulasztásait pótolni. A tanférfiakra nézve kétszeresen érdekes egy ily ritka szellemi törekvéssel megismerkedni s azért Wünsch József német tanár helyszínén szerzett tapasztalataiból közölünk itt is néhány adatot, csak annyit jegyezvén meg egyelőre, hogy az ázsiai örmény nem furfangos kereskedő, mint különösen a Konstantinápolyba vándoroltakból itélni lehetne, hanem igen szerény földművelő s baromtenyésztő nép, melyben azonban megmaradt nemzete régi fényének emléke s ősei ritka szellemi tehetsége.

Az örmény paraszt, különösen oly helyeken, hol a kurdok s törökök között kevés örmény él, vagy félreeső falvakban, maga tanítja meg gyermekeit írni, olvasni és számolni, különösen a téli hónapokban, de sohasem engedi, hogy gyermeke egész tudatlanul nőjön fel. Wünsch többször látta, a mint a mezőn dolgozó parasztok 3—4 éves gyermekei örmény s török olvasásban s számolásban gyakorolták magokat. A hol többen vannak, az örmények kö-

zös költségen rögtön építenek iskolát is s rendszeren az iskola a legszebb ház a faluban. A tanítók képessége igen különböző és mivel alkalmazásuk nem állandó s fizetésük is a szövetkezetbe állott családok számától függ, a tanítók nagyon könnyen hagyják el az iskolát. Mindamellett a tanítás eredménye gyakran meglepő. Baskan kis hegyi községben Wunsch tanár egy orosz tábournokkal meglátogatta a falúsi iskolát s itt 25 igen csinosan megmosdatott gyermeket talált, kik közt a legfiatalabb alig öt éves fiú is olyan folyékonyan olvasott, hogy csak kísérletek által győződtek meg arról, hogy nem tudja könyvnélkül az olvasottat. Penge faluban, mely sziklás vidéken fekszik s alig 150 házból áll, aratás idején is mintegy száz gyermek volt az iskolában, hol európai padok, tintatartók, térképek s más taneszközök voltak láthatók, sőt külön iskolai könyvtár is. Az öt tanító közül, kik itt tanítottak, kettő Konstantinápolyban végezte iskoláit s mindkettő képes volt francia nyelven is tanítani.

A városokban természetesen még kedvezőbb a helyzet. Szép, nagy, világos tantermek, modern jellegű padok s elegendő taneszköz mindenütt feltalálható. Érdekes, hogy az örmény fiúk az európai padokat nem igen szeretik s a hol módjukban van, magokkal hozott párnáikon török módra kuporodnak le. Különösen kitűnők a népiskolák Ván városában. Egy Sárámbej nevű előkelő örmény által 40 évvel ezelőtt alapított nagy iskolában, hol a tanítás ingyenes, 7 tanító több mint 200 gyermeket tanít 7 osztályban, melyek közt a felső osztályok a mi polgári iskoláinknak felelnek meg, azzal a különbséggel, hogy egyúttal kereskedők is nyerneken benne előképzettséget; örmény, török, francia nyelv, könyvvezetés s kereskedelmi számtan a fő tárgyak. Egy más hasonló iskolában a növendékek az alsóbb osztályokban 25, a felsőbbekben 42 frt. tandíjt fizetnek. Ugyancsak Ván városában van még egy árvaház is 18 árvával, a hol benlakókat s bejárókat polgári iskolai tantergységben is oktatnak.

Az örmény iskolák jelen helyzetét igazságosan csak akkor ítélnhetjük meg, ha a török iskolákkal hasonlítjuk össze. A törökök, a tartomány urai, minden nagyobb mecset mellett tartanak fenn elemi iskolát 7—11 éves figyer-

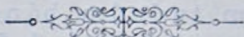
mekek számára. A fiúk innen a Rusdie nevű középiskolába jönnek. Ván-ban is van ily középiskola, de nagyon elhanyagolt állapotban s öt osztályában, habár tandíjt nem kell fizetni, csak 51 növendék van. Török, arab, perzsa nyelv, földrajz, számtan s mértan a tantárgyak. A növendékek egész nap az iskolában vannak, az ebédet is itt költik el. Abból, ki négy-öt évig itt tanul, irnok lesz a hatóság-nál. A tanítókat havonként fizetik (25—70 frt), de igen rendetlenül. A török tanítók általában kevesebb képességgel is bírnak, mint az örmények.

Vannak az örményeknek egyes szakiskoláik is. Krimián püspök a váraki zárdában német mintára s egy Németországban képzett tanár vezetése alatt földmívelési iskolát létesített. Ugyanitt, mint más nagyobb zárdákban, vannak énekiskolák, melyekben azonban jóformán csak egyházi énekeket tanulnak. A fővárosban Erzerumban van egy tizosztályú igen szép épületben elhelyezett iskola, mely a mi alreáliskolánknak felel meg, de a hol egyúttal tanítókat képeznek. Ugyanitt van egy 33000 frtba (az ottani viszonyokhoz képest igen nagy összegbe) került szép leányiskola, Konstantinápolyban képzett igazgatónővel, ki három leányával együtt női kézimunkákat is tanít. A növendékek egy része ebédre is itt marad. Ugyancsak Erzerumban van a Sánázárián által alapított kollegium is. Ez a Sánázárián igen gazdag Szent-Pétervárt élő örmény kereskedő, ki 20 év óta egész sereg tehetséges örményt taníttatott külföldön, számos iskolát alapított, egy nagy nyilvános könyvtárt létesített s általában egész vagyonát hazája közművelődési céljaira szenteli. Az említett kollegium a mi középiskoláinknak felel meg, de azonfelül még bölcsészeti tanfolyammal bír. Egyelőre még csak 25 növendék vétetett fel ingyen, az intézet fentartási költségei mintegy százezer forintot tesznek évenként.

Az örmények között ezenkívül még egyes missziói testületek is tartanak iskolákat, különösen pedig az amerikai protestánsok; legjelentékenyebb iskoláik Erzerum, Chárput és Áintáb városokban vannak, az utóbbi helyen orvosi iskolát is allapítottak. Egy szóval az örmény nép szellemi téren oly nagy haladást mutat fel a legutóbbi pár év-

tized alatt, a minőhöz hasonlót csak Japánban és a Fidzsi-szigeteken lehet észlelnünk s mely nagyon hasonlít az Egyesültállamok s Amerika városainak mesés anyagi felvirágzásához. Ily áldozatkész s előretörékvő nép bizonynyal megérdemli a művelt világ rokonszenvét annyival inkább, mert szerencsétlen földrajzi fekvésénél fogva művelődése a közel jövőben egy egész nagy földrész éltető s világitó központja lehet.

Sz. K.



Fogadtatás a szultánánál.

A legutóbbi, immár egy egész évtized előtt lefolyt orosz-török háború idejében, az akkori konstantinápolyi örmény keleti patriarkhának a szultán általi bizalmas fogadtatása és egyúttal személyes kitüntetése a »Times« című angol világglap egyik azon időbeli számában egész körülményesen és oly érdekes alakban van elbeszélve, hogy az emlékezetes jelenet leírásának közlésével ma is szolgálatot vélünk tehetni olvasóinknak. Elmondja ugyanis az idézett angol lap közleménye, és pedig közvetlenül a török fővárosból vett tudósítása alapján: hogy Nerszesz, az örmény kel. patriárkha, (a közelebbről jeruzsálemi patriarkhává lett Háruthiun Vehábedián előde. — Szerk.) a pádisáh különösen kifejezett kívánságára a Jildiz-khioszkba ment. A mint a palotába megérkezett, a szertartás-mester fogadta, és a magánváróterembe vezette őt, honnan negyedórai várakozás után fényes fogadóterembe kísérték. Midőn a belépéskor a szokásos térdhajtáshoz fogott, a szultán azonnal elébe ment, hogy kezet szorítson vele és a hódolás actusát megakadályozza; azután egészen maga előtt levő karos-székkal kínálta meg.

»Sire — mondotta a patriárkha — oly uralkodónak jelenlétében, mint fölséged, még állani is tisztelet.«

»Kérem foglaljon helyet!« mondotta a szultán, és a patriarkha mély meghajlással helyet foglalt.

»Hogy van?« folytatta a szultán és maga is leült.

»Régen kívántam önt látni. Én nagy tiszteletet érzek ön iránt. Találja magát úgy mint otthon, és jöjjön a mikor önnek tetszik.«

»Sire, mi nem magunkra gondolunk, hanem minden vágyainkat Fölségedre és az ottomán seregre irányozzuk, s jólétükért folyton imádkozunk.«

Ő felsége azt válaszolta: »Én őszintén sajnálom a mostani viszonyokat. Engem, a ki szánt-szándékkal a legkisebb férget sem tudnám bántani, fájdalmasan hat meg annyi ártatlan vérnek ontása! De Isten a tanúm, hogy nem vagyok felelős ezért a háborúért.«

»Sire valóban az uralkodók legnagyobbika, Ön fölülmulta azokat az elődeit, kik kedvező időkben léptek az Ottománok trónjára, míg Ön dicsőséggel tetézte az ottomán zászlót a zavarok és szerencsétlenség idejében.

»Uralkodásom kezdete óta egy pillanatig sem volt nyugalmam.«

»Éppen ebben rejlik Fölséged nagysága. Az egész nemzet éjjel-nappal imádkozik, hogy Fölséged ünnepléses rendeleteiben foglalt reformokat — a földmivelés, kereskedelem, ipar és a közoktatás előmozdítását — uralkodása ideje alatt megvalósíthassa.«

»Én nagyon meg vagyok elégedve örömy nemzetemmel és legőszintébb köszönetemet fejezem ki neki. Kivánom, hogy ön tudassa az örömy nemzettel megelégedésem kifejezését és biztosítsa hajlandóságomról.«

»Én biztosíthatom Fölségedet, hogy dicső dynastiájának atyai uralmát nemcsak a törökországi örömyek szeretik és tisztelik, de az összes országok örömyei is mindnyájan.«

»Köszönöm és ismétlem, hogy ezeket az érzelmeket magam is viszonzom. Megbizom Önt, hogy ezt közölje nemzetével. A portának örömy méltóságai is meg vagyok elégedve, kik mindig megadással és hűséggel szolgáltak. Tudom, hogy örömy népem sokatszenvedett e háborúban, de azzal az öntudattal kell vigasztalódnia, hogy szenvedé-

seinek jutalmául jobb napokat fog érni és élvezni fogja ragaszkodásának gyümölcsét. Én minden alattvalómat szeretem, kik a jelen megpróbáltatások között régi hűségüket oly nagy mértékben bebizonyították. Nem teszek különbséget muzulmán és keresztény között: mindannyian ottománok. A hit az Isten dolga. Én alkotmányt adtam, hogy mindnyájan testvéries egyenlőségben, békében éljenek egymással.»

Ezután a patriarkha imát mondott a szultán hosszú életéért, a hadsereg győzelméért és az uralkodó fönséges szándékaiért, hozzácsatolva:

»Az örmény nemzet szoros viszonyban van az ozmánok trónjával, azok hatalmának nagyobbodásáért és tartósságáért imádkozik.« A szultán keresztbe tette mellén kezeit és ájtatosan hallgatta ezt, fejét mintegy imára hajtotta, és többször ismételte: »Köszönöm.«

A patriarkha most elmenni készült, de a szultán kérte, hogy maradjon még és így szólt: »A mindenható Isten hallgassa meg az ön imáját és engedje, hogy szándékaim teljesüljenek. Én igen szomorodott vagyok a bolgár nemzet miatt, mely vétett a loyáliság ellen.«

»Fölséged méltán panaszkodik annak árulása miatt, de azt nem hihetem, hogy az egész bolgár nemzet hűtelen; csak egy részéről lehet szó, mely elcsábított. Irgalomért esedezem Fölségedhez az ártatlanok részére, kik nem vétettek az engedelmesség ellen.«

»Én nagyon aggódom miatta, de ismételnem kell, hogy ezért a kegyetlen vérontásért nem vagyok felelős.«

Ekkor a szultán jelt adott és a szertartásmester ezüst tálcán elhozta az Ozmanie-rend első osztályú jelvényét a csillaggal együtt, melylyel a szultán jelenlétében mindjárt földiszittette a patriarkhát.

A patriarkha még egyszer imát mondott, és azután megjegyezte, hogy e kitüntetést úgy tekinti, mint a szultán kegyességének komoly bizonyítékát, melylyel az örmény nép iránt viseltetik.»

»E kitüntetésben részesítettem Önt — mondá a szultán — részint ön iránt, részint az

örmény nemzet iránt való vonzalmamból, mert nagy tiszteletet érzek irántuk.«

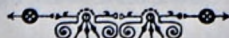
»Nemzetem fiai törekedni fognak, hogy Fölségednek méltó atattvalói legyenek.«

Ezzel a kihallgatás véget ért.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Az örményországi zárdák számtalan kitünő férfiút adtak az örmény földnek. Így a náregi (Vászpurágán tartomány) zárdában nevedezett az örmény Pindár: Náregi Szt-Gergely, ki európai írókból is fordított. — A Gármir zárda (Kis-Örményország, Márás közelében, Cilicia határán) adta az örmény egyháznak ezt a két fénylő napot: Báláuni Gergely kátholikoszt és Snorháli Nerszesz kátholikoszt; az utóbbi sokoldalú műveltsége, nagy tudománya és kellemes tolláért örmény Felonnak nevezetik. — Szégévér zárdában tanult a híres Lámproni (Cilicia) Nerszesz püspök, az örmény Aranyszájú. Zárdában lakott a nagy Meszrob is, ki az örmény betűkkel ajándékozta meg Armeniát. A zárdák mindig világosságot terjesztettek; fejlesztették, ápolták és őrizték a tudományt.


Örmény nép-babonák. Bodenstedt a helyszínen Örményországban följegyzett babonák közül a következőket említi útleírásában: Ha valaki kezét zsebedben tartja, nőd hűtlen lesz hozzád. — Ha egy nő, habár csak tréfából is, egy idegen férfi fővegét fölteszi saját fejére, az egész haja elhull. — A beteg szobájában mindig angyalok laknak. Ennélfogva minden belépőnek, mielőtt leülne, a beteg ágyán levő három-húros hangszerből (melynek neve: báláláiká) az angyalok kedvéért néhány hangot kell kicsalni. — Továbbá a szobának shawl-okkal és értékes szőnyegekkel kell díszítve lennie, hogy az angyalok azokon letelepedhessenek. — Istennek tetsző szokásnak tartják ők még azt is, hogy az angyaloknak időnként hűsítő szereket nyujtsanak, — ha mindjárt csak kedveskedésből is, hogy némi jelét adják jóakaratumknak; mert a láthatatlan angyalok földi táplálékra nem szorulván, elegendőnek tartatik: egy, czukorral, édes süteménnyel avagy gyü mölcsössel telt tányérral körülhordozni, magát a szoba mindenik szögletében mélyen meghajtani, és a gyümölcsből egy keveset megízlelni!





Csuhádseán hangversenye. E hirneves örmény zeneszerző, kinek műveit nemcsak Keleten, hanem Európában is kedvelik, a »Khênár« nevű zeneegyesület tagjai közreműködésével Konstantinápolyban hangversenyt rendezett. Az estély a Hámidije indulóval kezdődött. Az Olimpia nyitány után, a melyet a »Khenár« tagjai játszották, Csuhádseán ült zongora mellé és játszott Hajdintól egy darabot oly szépen, hogy a hallgatóság kívánságára azt ismételni kellett. Utána Sahnázár asszony és Márdiroszeán kisasszony játszották Mejerber négykézre irt Dinoráját. A szép nem műértő karának e két képviselője, kiknek játékát a közönség viharos tapsal és szép virágcsokrokkal jutalmazta, nagyon elősegítette a hangverseny sikerét. Az első rész Csuhádseán, Ebudiáth és Zemire című arab dalművével végződött. Az örmény zeneszerző ezen újabb remekét csodálattal hallgatták. — Jól sikerült a második rész is. Itt különösen Okoszdinoszeán Eruánt szép énekéről kell megemlékezni, ki gyönyörű hangjával feltűnést keltett. Hosszas taps zárta be az ünnepélyt.

A vidéki színészet történetéhez. Mindenki tudja, hogy az első magyar iránydrámát örmény (Gorove László) írta; az sem ismeretlen, hogy a magyar színműirodalom büszkesége: Csiky Gergely szintén örmény szülőktől származott; de azt, hogy magyar-örmény színészünk is volt és hogy ötvenhat évvel ezelőtt már volt Szamosújvárt állandó színpad — kevesen tudják. — Dr. Mártonfi Lajos folyóiratunk munkatársa két régi színlapot adott át a szerkesztőnek ismertetés végett. Az első színlap címe ez: »Szamosújvár. Felsegálló előadás; ma kedden márczius 5-én 1833. A nemzeti színművész társaság által Harmath Sándor részére előadatik: »A bársony cipő.« Szereplő személyek: Keszy, Erános, Harmathné, Rákossy, Szatmáry, Nádudvári, Harmath, Pártényi, Lendvainé, Pártényiné, Kékkövi, Bottos. — A második színlap, mely fehér selyemszövetre van nyomtatva, címe a következő: »Szamosújvárt. Felsőbbek engedelmével. Ma csütörtökön Február 4-ik napján 1836. A nemzeti színész társaság által Horváth György felsegállítására előadatik: »Az élet csak álom.« Személyek: Horváth, Erános, Poseni, Eránosné, Bányai, Nina, Koronkai, Tóth, Szigethváry, Dézsy, Boer, Lörintzyné, Lázárné, Szigethváryné. — Ezek közül Erános, Eránosné, Harmath és Harmathné örmények voltak. Az itt bemutatott két érdekes színlap tanúságot tesz arról, hogy már egy félszázaddal ezelőtt a magyarosodás magas fokán állottak az örmények, kik nemcsak magyar színpadot tartottak, hanem a színészeket is ingyen szállással és étkezéssel látták el.



KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Gyapjúkereskedés Persia- és Kaukasiában. Anglia külügyi hivatala nem rég egy közleményt tett közzé, mely Persia és szomszédos tartományai gyapjúkereskedéséről szól. A közlemény Nagy-Britania kereskedelmi ügynöke: Law tollából ered, ki Persiában lakik. — A kereskedés ezen ága, mondja a közlemény, majdnem kizárólag az örmények kezében van; ezek azt Chorászában veszik Bákú és Tiflisből jött örmény kereskedőtársaiktól. Csak egy angol kereskedő-ház van, mely néha-néha kis mennyiségben szintén tesz vásárlásokat örmény alkuszok közvetítésével. A kinek gyapjúra van szüksége, Bakuba vagy Tiflisbe megy az örmény kereskedőkhöz, kik kereskedelmi összeköttetésben állanak a külfölddel; ezek küldenek gyapjút Marseille, New-York és más helyekre is. El-elmennék Tiflisbe francia és német alkuszok is, de mivel nem ismerik e piacot, mert csak rövid ideig tartozkodnak e helyen, — előnyös vásárlásokat nem tehetnek. Voltak, kik azt hitték, hogy a közép-ázsiai vasút Chorászán és Közép-Ázsia gyapját mind Oroszországba fogja vinni; de ezek nem voltak kellőleg tájékozva. Anynyi bizonyos, hogy a vasút Buchara és Törökország gyapjának árát alábbszállította és a baku-tiflisi vonal Ázsia minden gyapját megocsította a Feketetenger kikötőiben; de e vasútnak egyike sem hozott nagyobb hasznot Oroszországnak. — Chorászában a nyájakat nagyobb részt georgiaiak nevelik. Évenként kétszer nyírják a juhokat s márczius és áugusztus hónapokban történik a gyapjú vác sárlása. Sebzevár ezen arúczikk központja és az örmények, kik vásárlásokat teszik, e helyen állandó lakással bírnak. Ezek foglalót adnak a perzsáknak, a nyírás havaiban aztán megbizottjaikat, kik fáradságukért 2¹/₆-et kapnak, — falúról falúra küldik, hogy vegyék meg a gyapjút és küldjék Sebzevárba. Itt előbb kiválaszszák, megmázsálják, aztán Benderigezbe a Kaspitenger partjára küldik; itt azt hajóra rakják. Jó lenne — mondja Law — ha Anglia venné meg valamint Bakuban, úgy Tiflisben is az örményektől a gyapjút, sőt még jobb lenne, ha magában Chorászában versenyre kelnének az angolok az örményekkel. . . .



MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

A perzsa uralkodó örmény földön. A katolikosz intézkedése fényes fogadtatást készített Erivánban a sáhnak. A diadalkapún, melyen fehér-zöld színű perzsa lobogók lengtek, perzsául ez a felírás volt olvasható: »Eriván üdvözlí ő felségét a sáht.« Az előljáróság kenyeret és söt nyújtott át az uralkodónak. Este világítás és nép-ünnep a városi kertben. Megérkeztek maga Mákár katolikosz üdvözölte Nászreddin sáht — és köszönetet mondott atyai jóságáért, mely a perzsa-örmények szükségéről gondoskodik. Mióta ez az uralkodó ül a perzsa trónon, nagyon sokat javult a perzsa-örmények sorsa. A sáh válaszában megígérte, hogy ezután sem fog megfélemlézni örmény alattvalóiról és kérte a katolikoszt, hogy ha valaki méltatlanul fog bánni a perzsa-örményekkel, csak neki tegyen jelentést. — Az uralkodó kíséretében volt egy örmény is: Csáhênkir-chan, a szépművészet minisztere.

A költő apja. A híres Pátkánián Rafael költőnek (Kámár Kháthibá) atyja Pátkánián Gábor főpap meghalt Szt.-Pétervárott ápr. 25-én végegyengülésben. Boldogult évekkel ezelőtt sokat tett a nemzeti ügyért, a Kaukasusban 1850-ben Ararat név alatt örmény lapot alapított, költeményeket írt. — A Pátkánián családról, mely oly kiváló tagokat adott a nemzetnek, más alkalommal többet.

Hallatlan dolgok. Musza bej fegyveres rablók élén támada meg a Mus közeleiben fekvő Chárcz falút. A rablók legelebb is Hágopeán Miró örmény falúbíróra rohantak; a fegyvertelen falúsiak megijedtek. Mirót a sok fegyvergolyó életétől megfosztja, házat feldúlták, elfogták feleségét, fivére leányát; más nők is foglyokká lettek; a magukkal vitt nők legtöbbje Bagdad bazárjain adatott el. A bíró neje megsebesülve, elmenekült, de a leány Musza háremébe került. — Azután Arkávánk falút vették körül a rablók, hol Phoszde Ohán nevű örményt — elevenen megégették.

Igazságot kereső panaszlok, kiket durva rendörök kergetnek szét. — Csak Törökországban történhetik meg az, hogy a bíró (kádé) a kereszténnyel szemben legtöbb esetben a mahomedánnak ad igazat; csak a »beteg ember« államában fordulhatnak elő olyan példátlan esetek, hogy a kurdok megtámadják a védtelen örményeket és megfosztják őket mindenöktől és ha ezek néha-néha védelmezni merik magokat, akkor mint lázadókat elfogják és vizsgálat nélkül börtönbe vetik.... A marseillei »Armenia«-ban ezeket olvassuk: Több mint száz örmény (a »Times« szerint 500) állott nem rég Konstantinápolyban a miniszterelnöki palota előtt. Mus vidékéről, — hol Muszá bej rabló bandája oly embertelen gonoszságokat követ el, — futottak ide a kard éle elől, hogy kikerüljék a bizo-

nyos halált. Nemzeti sapkával fejükön várták az eparchoszt; de látszik kocsija már messziről. Mikor kiszállott a kocsiból, így kiáltottak: »Vagy nyakazzatok le, vagy hallgassátok meg panaszkodunk; igazságért esedezünk.« Az eparchosz maga előtt ennyi sapkás örményt látva előbb megijedt, de rögtön ezt válaszolta: »Teljesítjük kérésteket.« És megvető tekintetet vetve feléjük — bement. — Nem sokára jött két férfi és így szólott a néphez: »Mit akartok? Oszoljatok, távozzatok!« De a mus-vidéki örmények: »Az uralkodó nevében esedezünk; vegyétek kérésünket figyelembe!« Erre a hivatalnokok, közülök kettőt kihallgatás végett bevitték, a többieknek azt parancsolták, hogy oszoljanak szét. De nem oszlottak szét, hanem a helyett az összegyűlt népsokaságnak sirva panasztolták el, hogy »gyermeküket megsebesítették, családjaikat megölték.« Zokogás közt mondták, hogy »a gonosz Musza bej, ez a vad kurd sorban támadja meg a mus-vidéki örmény falvakat, házaikat feldulja, a védtelen gyermekeket megcsonkítja. . . és ha olykor védekezünk, akkor Musza besiet a városba és bepanaszol minket, hogy mi megverjük, megsebesítjük őket. A kormány hitelt ad hazug szavának és csapatokat küld ellenünk; és ezek a katonák ütnek-vernek és kizinnak minket. Nyomorúságunk szavát nem hallgatja meg senki. Csak Isten könyörülhet rajtunk.« Azalatt kijött a két örmény és közölték társaikkal, kik kétségbeesve folyton azt kiáltották: »Segítsetek rajtunk« — a miniszterelnök parancsát. Midőn látta Kheámil pasa, hogy a panaszlók még sem oszlottak el, fegyveres rendőröket küldött rájuk.

Örmény hercege a kiállításán. A párisi »Gaulois« című lapban ezeket olvassuk: Thátoszeáncz Gergely örmény herceg, ki Kelet legelső mánása és leggazdagabb fia, Konstantinápolyból saját »Árákáthéricsih« (örmény szó, jelentése: gyorsan repülő) hajójával Marseille-be ment, onnan aztán Párisba jó, hogy a kiállítást megtekintse. E hirt a L. Herald ezekkel egészíti ki: Czimeiből itélve a koronás főkön kívül ezen egyéniség lesz a kiállítás legjelentékenyebb látogatója.

Rövid hírek. Kherope Pátkánián (Bádgáneán) az Európa-szerte ismert tudós, ki a szt.-pétervári egyetemen az örmény és arab nyelvet s a keleti irodalmat adta elő, ápril 2-án hosszas szenvedés után megszűnt élni. — Az alexandriai lap Nubár pasáról ezeket írja: Nubár pasa visszatérése Alexandriába nagy örömet okozott a helybelieknek. Mindenki, de különösen a fellakh-osztálya (földmivelők) nagyon szeretné, ha a pasa visszatérne kormányelnöki székébe. — Hatvan örmény kísérte Der Száhágot, ki a marseille-i örmény kolónia papja, a párisi Père la Chaise temetőbe, hol ez az örmény sírokat megszentelte. Innen Saint-Denisbe mentek Leo örmény király sírához.

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvár, Todorán E. „Aurora“ könyvnyomda.